

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال پنجم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۵، پیاپی ۱۷
صفحات ۸۵-۱۰۱

تحلیل شعاع اثرگذاری اقتصادی بازارچه مرزی میلک بر روستاهای ناحیه سیستان

محمودرضا میرلطفی*؛ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا، دانشگاه زابل، زابل، ایران.
میثم بندانی؛ عضو هیئت علمی گروه جغرافیا، دانشگاه زابل، زابل، ایران.
سیدامیر محمد علوی‌زاده؛ استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، کاشمر، ایران.
حسنعلی جهانتیغ؛ کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۲/۱

دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۸/۵

چکیده

اماکن تجاری و به‌ویژه بازارچه‌های مرزی به دلیل خاصیت سودآوری خود، همواره انسان، کالا و سرمایه را از نقاط محلی، منطقه‌ای، ملی و گاهاً فراملی به‌سوی خود جذب می‌کند که این امر می‌تواند باعث پیشرفت اقتصادی مکان‌های زیستی گردد. بر همین اساس، در پژوهش حاضر به تحلیل شعاع اثرگذاری بازارچه مرزی میلک اقدام شده است. این پژوهش از نوع هدف کاربردی و بنا بر روش توصیفی - تحلیلی و همبستگی است. جامعه آماری تمامی روستاهای دارای ارتباط اقتصادی با بازارچه مرزی میلک بوده است. برای گردآوری اطلاعات میدانی با توجه به فاصله روستاهای مورد مطالعه با مرز و با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی تعداد ۱۸ روستا انتخاب و با استفاده از فرمول کوکران ۳۲۴ خانوار به عنوان نمونه مورد سوال قرار گرفته‌اند. یافته‌ها نشان داد که بازارچه مرزی میلک در زمینه جذب کالا و سرمایه، علاوه بر بحث منطقه‌ای، دارای بُرد و شعاع اثرگذاری ملی و گاهاً فراملی است، در زمینه جذب نیروی انسانی (کارگر خدماتی) دارای شعاعی در سطح محلی است. همچنین بین سطح توسعه اقتصادی روستاها و فاصله از بازارچه رابطه معنی‌دار و معکوسی وجود دارد، به‌طوری‌که با فاصله گرفتن روستاها از بازارچه، شعاع اثرگذاری اقتصادی بازارچه کم و با نزدیک شدن به بازارچه شعاع اثرگذاری آن زیاد می‌شود.

واژگان کلیدی: شعاع اثرگذاری، توسعه اقتصادی، روستاهای مرزی، بازارچه میلک، سیستان.

* mmirlotfi@uoz.ac.ir

(۱) مقدمه

امروزه اقتصاددانان از تجارت همچون موتور محرکه برای توسعه یاد می‌کنند؛ از این رو تأسیس و ایجاد بازارچه‌های مرزی به عنوان راهکارهای مطلوب جهت رفع شکاف مناطق مرزی و برون رفت از بحران‌های اقتصادی و اجتماعی کنونی مرزنشینان مورد استقبال بسیاری از برنامه‌ریزان توسعه قرار گرفته است (طیبنیا و منوچهری، ۱۳۹۵: ۱۴۸)، بدین معنی که از این طریق، مردم ساکن در نواحی مرزی کشورها می‌توانند در کنار هم و باهم از فرصت‌ها و منابع مشترک استفاده نمایند (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۷: ۸۳). در واقع اکثر اقتصاددانان بر این باورند که باز شدن مرزهای کشورهای همسایه به روی یکدیگر و گسترش دادوستد برون مرزی و همکاری‌های اقتصادی، منابع اقتصادی ملت‌ها را به سوی فعالیت‌هایی که بهره‌وری بالاتری دارد، هدایت نموده و رشد توسعه آن‌ها را سرعت می‌بخشد (حقیقی، ۱۳۸۸: ۵). معمولاً این‌گونه همکاری‌ها در قالب بازارچه‌های مشترک مرزی، از شناخته‌ترین روش‌های توسعه اقتصادی مناطق مرزنشین به‌شمار می‌رود (فخر فاطمی، ۱۳۸۳: ۲).

با توجه به مطالب ذکر شده می‌توان بیان داشت، امروزه در دو سوی مرزها کشورهای همسایه می‌توانند از طریق بازارچه‌های مرزی تحولی اساسی در تولید، ایجاد اشتغال، تثبیت جمعیت مرزنشین، افزایش درآمد و نهایتاً توسعه پایدار ایجاد نمایند (شایان، ۱۳۸۳: ۷۲). بازارچه مرزی به نوعی تحول بنیانی در افزایش رفاه، شکوفایی و توسعه صنایع دستی و محلی، کاهش حجم قاچاق کالا، اهداف امنیتی و نهایتاً یک توسعه پایدار ناحیه‌ای ایجاد می‌نماید (سعیدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۶). در واقع ایجاد بازارچه‌های مرزی را می‌توان مؤلفه‌ای در راستای گسترش همکاری‌های منطقه‌ای تلقی نمود و به عنوان بخشی از یک راه حل اقتصادی برای کاهش بحران‌های منطقه‌ای، ایجاد کننده ثبات در مناطق مرزی و گسترش فعالیت‌های تولیدی و تجاری در نظر گرفت (موسوی، ۱۳۹۲: ۵۸)؛ زیرا رشد و رونق فعالیت‌های تجاری و بازرگانی تأثیر بسزایی در توسعه مناطق مرزی دارد و می‌تواند باعث توسعه مناطق فوق گردد (Pena, 2005: 287).

با توجه به آنچه در زمینه اهداف و مزایای بازارچه‌های مرزی بیان گردید، شناخت تأثیرات بازارچه مرزی بر توسعه اقتصادی مناطق همجوار بازارچه امری ضروری به حساب می‌آید. بازارچه مرزی میلک از اماکن تجاری مهم منطقه سیستان است که در این تحقیق تلاش شده تا شعاع اثرگذاری اقتصادی بازارچه مرزی یاد شده بر نواحی روستایی پیرامونی تحلیل شود. سؤال اساسی تحقیق این است که بین شعاع اثرگذاری بازارچه مرزی میلک و سطح توسعه اقتصادی روستاهای مرتبط با بازارچه چه رابطه‌ای وجود دارد؟

۲) مبانی نظری

در دیدگاه‌های نوین برنامه‌ریزی مبتنی بر توسعه پایدار، توسعه منطقه‌ای بر مبنای تلفیق حرکت‌های توسعه از بالا و توسعه از پایین شکل می‌گیرد (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۱۱)، زیرا وجود بی‌عدالتی‌های جغرافیایی و توسعه ناموزون بخش‌های جغرافیایی کشور ممکن است موجب آسیب همبستگی ملی شده و منجر به بروز تحرکات واگرایانه به‌ویژه در مناطق مرزی شود (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱۷).

توسعه مناطق مرزی مستلزم درک پیچیدگی‌های فضایی، کالبدی، تعادل منطقه‌ای و ابعاد متنوع دخیل در این مناطق است چراکه تأکید مفرط بر مقوله تمرکز در برنامه‌ریزی توسعه‌ای یا فضایی باعث عدم تعادل منطقه‌ای - فضایی و در نتیجه، پیدایش مناطق مرکزی و پیرامونی می‌شود (عزتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۸۹). با توجه به مطالب ذکر شده می‌توان بیان نمود که توسعه یکپارچه سرزمینی به عنوان مهم‌ترین هدف نظام برنامه‌ریزی فضایی و آمایشی، مستلزم پیشرفت همسان و درخور تمامی مناطق جغرافیایی است (افراخته و حجی‌پور، ۱۳۹۲: ۳۸). موضوعی که در اینجا مطرح است، رابطه‌ای است که بین متغیرهای دخیل بر توسعه منطقه‌ای وجود دارد و اینکه چگونه می‌توان به توسعه مناطق مرزی کمک کرد. در این زمینه می‌توان دو دسته نظریه بیان نمود: دسته اول نظریاتی که بر پایه تقسیم فعالیت‌های اقتصادی - اجتماعی، بر برنامه‌ریزی بخشی تأکید دارد، مانند نظریه‌های رشد بخش‌های اقتصادی و پایه‌ی اقتصادی به‌طوری که در این نظریات، انباشت سرمایه، منابع جدید، رشد نیروی کار و پیشرفت فناوری از عوامل اصلی رشد اقتصادی این مناطق به شمار می‌آید و نیز دسته دوم نظریاتی که بر پایه تقسیم فعالیت‌های انسان‌ها و فعالیت‌ها و یکپارچگی آن‌ها در محیط، به برنامه‌ریزی فضایی متکی هستند. در همین راستا دو نظریه بازرگانی بین‌المللی و نظریه پخش تعمیم داده شده که در این بین، نظریه بازرگانی بین‌المللی به مزیت نسبی منطقه توجه دارد و بر تخصیص شدن منطقه به جای متنوع شدن آن تأکید می‌کند تا از طریق صادرات، درآمد بیشتری را به دست آورد و نظریه پخش بر افزایش درآمد سرانه منطقه معمولاً با تخصیص مجدد منابع همراه است به طوری که در فعالیت‌های اولیه (کشاورزی و معدن) نیروی انسانی شاغل کاهش می‌یابد و در فعالیت بخش دوم (صنعت) و سپس بخش سوم (خدمات) نیروی انسانی شاغل افزایش می‌یابد (اجزاء شکوهی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳). بر همین اساس، طبق نظریه بازرگانی بین‌المللی بازارچه مرزی به عنوان شکلی از بازارهای بین‌المللی به دنبال توسعه روابط سیاسی و دیپلماسی شکل می‌گیرد (محمدی و فخرفاطمی، ۱۳۸۴: ۵۸).

بازارچه مرزی محوطه‌ای است محصور، واقع در نقاط مرزی و در جوار گمرکات مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالا که اهالی دو طرف مرز می‌توانند تولیدات و محصولات محلی خود را با رعایت مقررات صادرات و واردات جهت داد و ستد در این بازارچه‌ها عرضه نمایند (قادری حاجت و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۲). اهداف منطقه‌ای ایجاد این بازارچه‌ها عبارتند از: ۱- کاهش بحران بیکاری آشکار و پنهان از

طریق ایجاد اشتغالی سالم در اشکال خرده فروشی، عمده فروشی و خدمات جنبی، ۲- تقویت و تثبیت اداره و نظارت دولت در جریان تردد کالا از کشورهای همسایه به منطقه و بالعکس، ۳- ساماندهی به مبادلات غیررسمی رایج در منطقه، ۴- ارتقاء سطح رفاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه (کاشفی، ۱۳۸۳: ۴۳).

جدول شماره (۱): مطالعات داخلی انجام شده در حوزه تحقیق

سال	محقق	عنوان	نتیجه گیری
۱۳۸۹	قادری حاجت و همکاران	تبیین نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت و توسعه پایدار نواحی پیرامون، مطالعه موردی، بازارچه های مرزی استان خراسان جنوبی	نتایج نشان می‌دهد بازارچه‌های مرزی توانسته‌اند تا حدود زیادی در توسعه نواحی پیرامون خود تأثیر مثبت گذارند.
۱۳۹۱	عاشری و همکاران	ارزیابی اثرات اقتصادی - اجتماعی و امنیتی احداث بازارچه های مرزی و نقش آن در توسعه مناطق مرزی، مطالعه موردی، بازارچه مرزی جوانمرد	بازارچه مرزی باعث ایجاد اشتغال مستقیم و غیر مستقیم، تحرک شغلی مرزنشینان، افزایش درآمد مرزنشینان، کاهش مهاجرت‌های منطقه، افزایش امنیت اقتصادی - اجتماعی و افزایش سرمایه‌گذاری در منطقه شده است.
۱۳۹۱	زرقانی و همکاران	تحلیل بازتاب‌های سیاسی - فضایی بازارچه‌های مرزی، مطالعه موردی، بازارچه مرزی باشماق مریوان	بازارچه توانسته آثار اقتصادی - سیاسی مثبتی مانند؛ توسعه زیرساخت‌ها، افزایش اشتغال، کاهش قاچاق و گسترش همکاری‌های منطقه‌ای داشته باشد.
۱۳۹۱	محمدی یگانه و همکاران	ارزیابی اثرات بازارچه مرزی مهران بر توسعه‌ی نواحی روستایی، مطالعه موردی، دهستان محسن آباد	ایجاد بازارچه باعث افزایش اشتغال و درآمد، کاهش فقر و کاهش تمایل مهاجرت ساکنان مناطق مرزی شده است.
۱۳۹۴	صادقی و ربیعی	تحلیل مکانیابی استقرار بهینه بازارچه مرزی در سکونتگاه روستایی شهرستان گنبد کاووس	شاخص‌های امکانات سکونتگاه و فاصله بازارچه تا مرز، نقش مؤثری در مکانیابی بازارچه‌های مرزی روستایی داشته است.

جدول شماره (۲): مطالعات خارجی انجام شده در حوزه تحقیق

سال	محقق	عنوان	نتیجه‌گیری
۲۰۰۳	اوکوبو ^۱	تأثیر مرز بر بازار کشور ژاپن، تحلیلی بر اساس مدل جاذبه	بازارهای مرزی کشور ژاپن نتوانسته همانند مرز سایر کشورهای نمونه آمریکا و کانادا بر توسعه و پیشرفت بازار کشور ژاپن تأثیر داشته باشد.
۲۰۰۸	اس. ال. نیلور ^۲	ایجاد بازارهای مرزی در آفریقا	بازارچه‌های مرزی باعث جذب سرمایه‌های بخش خصوصی و ایجاد فرصت‌های اقتصادی نو ظهور در مناطق مرزی می‌گردند که این امر تأثیر مستقیم بر پیشرفت مناطق دارد.
۲۰۱۲	رابرت ^۳	بازارهای مرزی از آسیا تا اقیانوس آرام	بازارهای مرزی کشورهای آسیا همانند مجموعه قطاری با یکدیگر در ارتباط هستند که می‌توانند بحران‌های مالی مناطق مرزی را از طریق جذب سرمایه‌های بین‌المللی برطرف کنند.
۲۰۱۳	اف تی سی ای ^۴	بازارچه‌های مرزی، دسترسی به مرز بعدی	بازارچه‌های مرزی باعث افزایش مبادلات قانونی، گسترش نظارت بر عملکردهای مبادلاتی، گسترش زیرساخت‌ها، دسترسی به سرمایه‌های خارجی و رونق کسب و کار می‌شوند.
۲۰۱۴	سنتورو ^۵	بازارهای مرزی تازه تأسیس	در اکثر کشورها، بازارهای مرزی علاوه بر اینکه توانسته‌اند تأثیرات مثبتی بر روی شاخص‌های اقتصادی مناطق مرزی برجای گذارند، باعث جلوگیری از بروز فساد مالی شده‌اند.

جمع‌بندی حاصل از مطالعات انجام شده در زمینه بازارچه‌های مرزی گویای این است که تاکنون بررسی‌های فراوانی در زمینه اثرات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ناشی از بازارچه‌های مرزی صورت گرفته، اما بررسی این امر در مناطق روستایی کمتر توسعه یافته سیستان آن هم با رویکردی جدید حساسیت ویژه‌ای را طلب می‌نماید. موقعیت مناسب استراتژیکی سیستان با کشور افغانستان و تحولات تجاری - اقتصادی از یکسو و موقعیت مرزی حساس روستاهای سیستان از لحاظ توسعه اقتصادی از طرف دیگر، اهمیت تحلیل شعاع اثرگذاری بازارچه مرزی میلک را با تأکید بر توسعه اقتصادی دوچندان می‌کند. در واقع با انجام این تحلیل می‌توان به نقاط ضعف و قوت بازارچه مرزی میلک در سطوح مختلف محلی، منطقه‌ای و ملی پی برد و در نهایت نتایج این پژوهش را به عنوان نقشه راهی برای برنامه‌ریزی‌های آینده مسئولان اقتصادی منطقه و کشور پیشنهاد داد.

۳) روش تحقیق

این پژوهش از نوع هدف کاربردی و روش توصیفی - تحلیلی و همبستگی است که مبتنی بر بررسی منابع کتابخانه‌ای، بررسی‌های میدانی و تکمیل پرسشنامه است. در گام اول با استفاده از سه مؤلفه

¹ Okubo

² C.L.Nellor

³ Roberts

⁴ FTSE

⁵ Santoro

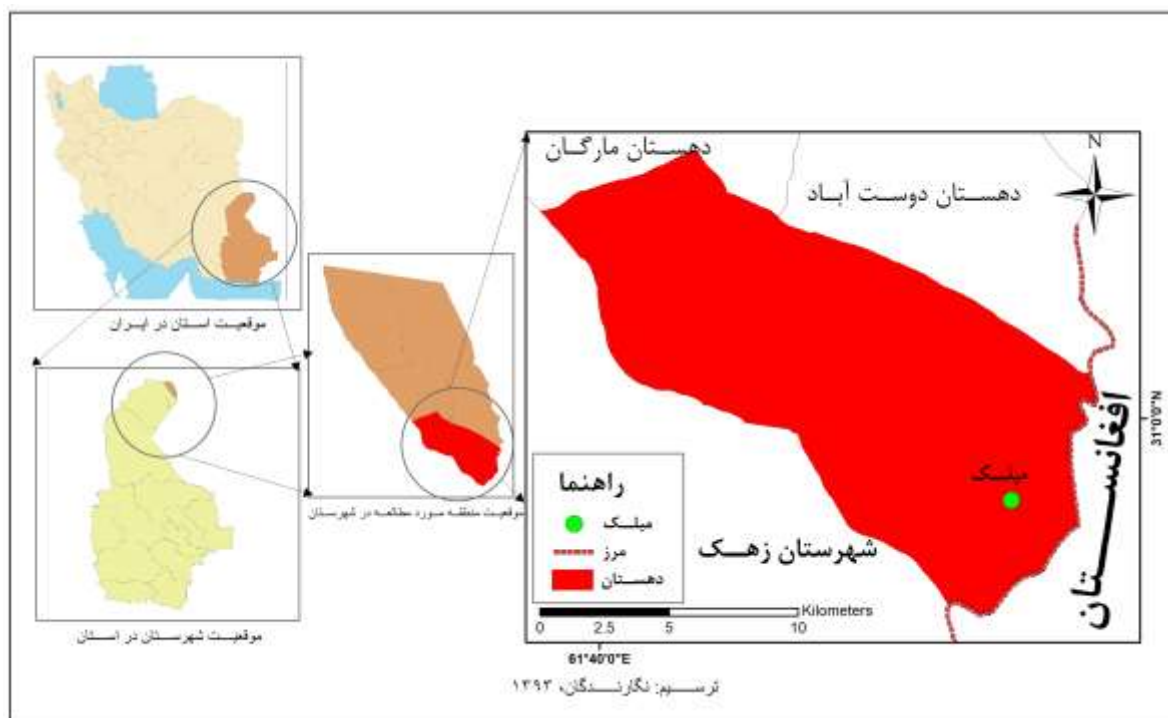
(انسان، کالا و سرمایه) و تحلیل آن‌ها با نرم افزارهای GIS به تحلیل شعاع اثرگذاری بازارچه مرزی میلک اقدام شده است. در گام بعد پس از تعیین شاخص‌های اقتصادی، با استفاده از SPSS به تحلیل اثرگذاری بازارچه مرزی بر سطح توسعه اقتصادی روستاها اقدام گردیده است. جامعه آماری تحقیق دو گروه بوده: گروه اول، شامل ۱۸ روستاهای همجوار و دارای ارتباط با بازارچه مرزی میلک که بر اساس برآوردهای انجام شده و با در نظر گرفتن فاصله روستاهای فوق با بازارچه، در قالب چهار طیف طبقه‌بندی شده است (جدول ۳).

جدول شماره (۳): طبقه‌بندی روستاهای جامعه نمونه بر حسب فاصله از بازارچه

تعداد	نام روستا	فاصله روستا تا بازارچه (کیلومتر)
۳	میلک، ده شاجان و سنجرانی	۰-۳
۷	میرجعفرخان، دوکله، شهرکی، سیدخان، پکک، پهلوان و ده حاجی حسین	۳-۶
۵	حسین اربابی، شیر محمد گرگیج، حاج ملنگ خروط، ساسولی، جهان آباد سفلی	۶-۸
۳	عبدالرحمن صفرزایی، عزیز بامدی، حاجی نبی	۸-۱۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴.

گروه دوم، شامل سرپرستان خانوار ۱۸ روستای انتخاب شده در گروه اول می‌باشند که بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ دارای ۲۰۰۷ خانوار با ۹۰۷۴ جمعیت بوده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در سطح ۹۵ درصد برابر با ۳۲۴ نفر از سرپرستان خانوارها تعیین گردید. میزان آلفای کرونباخ گویه‌های تحقیق ۰/۸۵۸ به دست آمده است. شکل ۲ موقعیت بازارچه میلک را در سطح منطقه نشان می‌دهد.

شکل شماره (۲): موقعیت منطقه مورد مطالعه

۴ یافته‌های تحقیق

اماکن تجاری به دلیل خاصیت سودآوری خود، موجب ایجاد جریان‌های اقتصادی شده، و همواره انسان، کالا و سرمایه را از سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و گاهاً فراملی به سوی خود جذب می‌کنند. از این رو، از آنجایی که بازارچه‌های مرزی یک نوع مکان تجاری و مبادلاتی به حساب می‌آیند، می‌توان با ارزیابی جریان‌های کالایی، انسانی و سرمایه‌ای به تحلیل شعاع اثرگذاری آن‌ها در سطوح مختلف پرداخت. تحلیل جریان کالایی بازارچه مرزی میلک به عنوان یکی از مؤلفه‌های مرتبط با مکان‌های تجاری با استفاده از داده‌های ۴۱ ماهه اخیر سازمان حمل و نقل جاده‌ای کشور انجام شده است. اطلاعات جدول ۴ نشان می‌دهد که بیشترین مقدار کالاهای وارد شده به بازارچه مرزی میلک با عدد ۷۴/۹ درصد، مربوط به مرز آبی بندرعباس است. بعد از آن مرز پرویزخان با ۱۳/۷ درصد و بازرگان با ۱۰/۵۵ درصد رتبه‌های دوم و سوم را کسب نمودند، که در مجموع ۹۹/۱۵ کالاهای وارد شده به بازارچه مرزی میلک از طریق این سه مرز است. مرزهای تمرچین، باشماق، دوغارون، میل ۷۸، بندرلنگه و سرخس با ۰/۰۸۵ درصد از حجم کل کالاهای وارد شده به بازارچه مرزی میلک، پایین‌ترین رتبه را به دست آورده است (جدول ۴).

جدول شماره (۴): فراوانی مقدار کالاهای وارد شده به بازارچه مرزی میلک بر اساس مرز ورودی

مرز ورود	فراوانی (تن)	درصد	رتبه
بندرعباس	۸۳۵۴۳	۷۴/۹	۱
پرویزخان	۱۵۳۷۰	۱۳/۷	۲
بازرگان	۱۱۷۶۲	۱۰/۵۵	۳
تمرچین	۳۱۳	۰/۰۰۲۸	۴
باشماق	۱۸۸	۰/۰۰۱۶	۵
دوغارون	۱۰۲	۰/۰۰۰۹۱	۶
میل ۷۸	۷۲	۰/۰۰۰۶۴	۷
بندر لنگه	۵۷	۰/۰۰۰۵۱	۸
سرخس	۱۴	۰/۰۰۰۰۱	۹
جمع کل	۱۱۱۴۲۱	٪۱۰۰	---

منبع: سازمان حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۴.

نتایج جدول ۵ گویای این است که بیشترین اثرگذاری بازارچه میلک در زمینه جذب سرمایه (تاجر)، تا شعاع ۴۰ کیلومتر است که میزان ۷۰ درصد از تعداد کل تجار بازارچه را شامل می‌شود. یافته‌ها حاکی از آن است که بُرد و شعاع اثرگذاری بازارچه میلک در زمینه جذب سرمایه (تجار) حالتی فرا منطقه‌ای دارد به طوری که ۳۰ درصد کل تجار این بازارچه از مکان‌هایی با بُرد ۲۶۱ کیلومتر (زاهدان) و ۹۷۵ کیلومتر (چابهار) می‌باشند.

جدول شماره (۵): فراوانی تعداد تجار بازارچه مرزی میلک بر اساس محل زندگی

محل اقامت تاجر	فراوانی	درصد	فاصله تا بازارچه	رتبه
میلک	۵	۱۲	۰ km	۴
هیرمند	۷	۱۷	۱۵ km	۳
زهک	۷	۱۷	۱۵ km	۳
زابل	۹	۲۲	۴۰ km	۱
زاهدان	۸	۲۰	۲۶۱ km	۲
چابهار	۴	۱۰	۹۷۵ km	۵
جمع کل	۴۰	۱۰۰	-----	

منبع: گذارش‌های آماری بازارچه مرزی میلک، ۱۳۹۴.

در این قسمت پس از تعیین تعداد افراد مرتبط با بازارچه و مکان زندگی آنان، به تحلیل شعاع اثرگذاری بازارچه در زمینه جذب نیروی انسانی کارگر (خدماتی) اقدام گردید (جدول ۶). نتایج جدول ۶ گویای این است که بیشترین اثرگذاری بازارچه در زمینه جذب نیروی انسانی (کارگر خدماتی) مربوط به

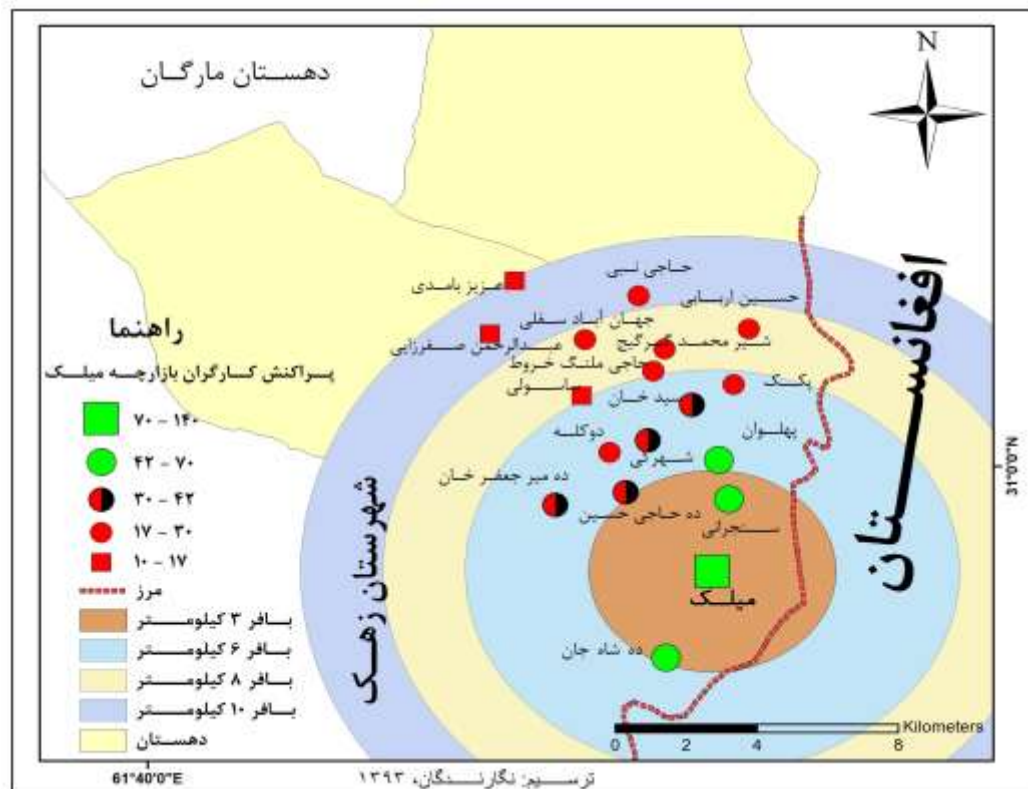
روستای میلک (رتبه اول) و کمترین اثرگذاری آن نیز مربوط به روستای عبدالرحمن صفرزهی با رتبه هیجدهام بوده است.

جدول شماره (۶): میزان افراد مرتبط با بازارچه بر حسب مکان زندگی

رتبه	درصد	فراوانی	نام روستا	رتبه	درصد	فراوانی	نام روستا
۸	۴/۱۳	۳۰	پکک	۱	۱۹/۳۱	۱۴۰	میلک
۱۱	۳/۷۲	۲۷	حسین اربابی	۲	۹/۶۵	۷۰	دهشاجان
۹	۴	۲۹	شیرمحمد گرگیچ	۳	۸/۶۸	۶۳	سنجرانی
۱۳	۳/۴۴	۲۵	حاج ملنگ خروط	۲	۹/۶۵	۷۰	پهلوان
۱۲	۳/۵۸	۲۶	جهان آباد سفلی	۴	۵/۷۹	۴۲	حاج حسین
۱۴	۲/۳۴	۱۷	ساسولی	۵	۵/۲۴	۳۸	میرجعفرخان
۱۶	۱/۳۷	۱۰	عبدالرحمن صفرزهی	۸	۴/۱۳	۳۰	دو کله
۱۵	۲/۰۶	۱۵	عزیز بامدی	۷	۴/۵۵	۳۳	شهرکی
۱۰	۳/۸۶	۲۸	حاجی نبی	۶	۴/۸۲	۳۵	سیدخان خروط

منبع، یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴.

تحلیل طبقاتی شعاع اثرگذاری بازارچه مرزی میلک در زمینه جذب نیروی انسانی کارگر (خدماتی) گویای این است که میزان تأثیر بازارچه در زمینه جذب انسان حالتی محلی دارد به طوری که تمامی افراد مرتبط با فعالیت‌های بازارچه از شعاعی با برد ۱۰ کیلومتری بوده است (شکل ۳).

شکل شماره (۳): تحلیل شعاع اثرگذاری بازارچه مرزی میلک در زمینه جذب انسان

با تکمیل پرسشنامه‌ها به صورت چهره به چهره معلوم گردید که ۱۰۰ درصد پاسخ‌گویان با تعداد ۳۲۴ نفر مرد می‌باشند. میانگین سنی جامعه نمونه (سرپرستان ۳۲۴ خانوار) ۳۲/۶ سال، با حداقل ۱۹ و حداکثر ۵۵ سال است. از لحاظ سواد، ۳۸/۱ درصد افراد پاسخ‌گو بی‌سواد و ۶۱/۹ درصد باسواد بوده‌اند. ۵۴/۵ درصد افراد پاسخ‌گو در فعالیتهای مربوط با بازارچه و بقیه در دیگر فعالیتها (کشاورزی و دامداری، پرورش طیور، خرید و فروش کالا، کارگری و کارمندی) اشتغال داشته‌اند. به لحاظ درآمد ماهیانه، درآمد ۳۵/۲ درصد کمتر از ۵۰۰ هزار تومان، ۴۸ درصد بین ۵۰۰ هزار تومان تا ۱ میلیون و درآمد ۱۶/۸ درصد پاسخگویان بین ۱ میلیون تا ۲ تومان بوده است.

نتایج حاصل از جدول ۷ گویای این است که از بین مؤلفه‌های مورد بررسی به ترتیب شاخص‌های تأثیر بازارچه بر گسترش فعالیتهای حمل و نقل در روستا با میانگین ۲/۵۷، تأثیر بازارچه در افزایش مبادلات رسمی در روستا با میانگین ۲/۲۹ و تأثیر بازارچه بر ایجاد تنوع شغلی در روستا با میانگین ۲/۲۰ در رتبه‌های اول، دوم و سوم بوده است. همچنین شاخص‌های تأثیر بازارچه بر بهبود وضعیت اشتغال زنان در روستا با میانگین ۱/۵۰، تأثیر بازارچه بر افزایش سرمایه‌گذاری در روستا با میانگین ۱/۶۰ و تأثیر بازارچه بر ایجاد بنگاه‌های مبادلاتی در روستا با میانگین ۱/۶۳ به ترتیب کمترین امتیازها را به دست آورده است.

تحلیل داده‌های به دست آمده از شاخص‌های اقتصادی نشان دهنده این واقعیت است که ایجاد بازارچه، گسترش فعالیت‌های ارتباطی آن و همچنین احداث خط ترانزیت جاده چابهار به میلک باعث رونق ارتباطی، جاده‌ای و حمل و نقل در منطقه گردیده است. علاوه بر این، تأسیس بازارچه و ایجاد دیوار مرزی باعث کاهش مبادلات غیررسمی در منطقه شده است. از جمله ضعف‌های بازارچه این است که فعالیت‌های تجاری آن محدود به محوطه بازارچه است و نتوانسته باعث گسترش فعالیت‌های تجاری در سطح روستاها و منطقه شود که این خود باعث عدم سرمایه‌گذاری روستاییان در منطقه شده است.

جدول شماره (۷): میانگین، انحراف معیار و رتبه‌بندی شاخص‌های مورد مطالعه از دید پاسخ‌گویان

رتبه	انحراف از معیار	میانگین	فراوانی میزان اثرگذاری					مؤلفه‌ها
			زیاد	زیاد	متوسط	کم	کم	
۵	۱/۱۵	۲/۱۸	۴/۹	۹/۶	۱۹/۴	۳۱/۵	۳۴/۶	تأثیر بازارچه بر افزایش درآمد روستاییان
۱۲	۱/۰۷	۲/۰۳	۰/۹	۸	۲۹/۹	۱۶/۰	۴۵/۱	تأثیر بازارچه بر ایجاد واحدهای تولیدی در روستا
۱۴	۱/۰۸	۲/۰۰	۲/۸	۶/۵	۲۳/۵	۲۳/۵	۴۳/۸	تأثیر بازارچه بر افزایش قدرت خرید مردم روستا
۷	۱/۱۵	۲/۱۲	۹/۶	۲۳/۸	۲۳/۱	۳۹/۸	۰/۳	تأثیر بازارچه بر گسترش مبادلات فرامرزی مردم روستا
۸	۱/۰۴	۲/۰۹	۰/۶	۹	۲۹/۳	۲۱/۶	۳۹/۵	تأثیر بازارچه بر بهبود وضعیت اشتغال جوانان روستا
۱۰	۱/۱۰	۲/۰۸	۱/۲	۱۴/۲	۱۴/۸	۳۰/۹	۳۸/۹	تأثیر بازارچه بر گسترش کالبدی در روستا
۱۵	۱/۱۶	۱/۹۹	۴/۹	۷/۱	۱۶	۲۶/۲	۴۵/۷	تأثیر بازارچه بر رونق فعالیت‌های تجاری در روستا
۹	۱/۱۸	۲/۰۸	۷/۴	۴/۶	۱۶	۳۲/۷	۳۹/۲	تأثیر بازارچه بر افزایش امنیت اقتصادی روستا
۲۲	۰/۷۴	۱/۶۰	۰	۱/۹	۱۰/۲	۳۴/۳	۵۳/۷	تأثیر بازارچه بر افزایش سرمایه‌گذاری در روستا
۳	۱/۱۴	۲/۲۰	۳/۱	۱۲	۲۳/۸	۲۴/۷	۳۶/۴	تأثیر بازارچه بر ایجاد تنوع شغلی در روستا
۱۱	۱/۲۸	۲/۰۴	۷/۷	۹/۳	۱۰/۸	۲۴/۴	۴۷/۸	تأثیر بازارچه بر افزایش رضایت شغلی در روستا
۴	۱/۳۶	۲/۱۹	۸/۶	۱۲/۳	۱۵/۴	۱۶	۴۷/۵	تأثیر بازارچه بر ایجاد اشتغال پایدار در روستا
۲	۱/۲۸	۲/۲۹	۵/۹	۱۵/۷	۱۹/۱	۲۰/۷	۳۸/۶	تأثیر بازارچه در افزایش مبادلات رسمی در روستا
۱۶	۱/۱۹	۱/۹۷	۴	۹/۶	۱۷	۱۹/۱	۵۰/۳	تأثیر بازارچه بر افزایش پایداری درآمد در روستا
۱۷	۱/۰۹	۱/۹۵	۱/۵	۱۲	۱۲/۳	۲۹	۴۵/۱	تأثیر بازارچه بر بهبود وضعیت تامین کالا در روستا
۱۹	۱/۰۱	۱/۷۶	۱/۲	۸	۱۰/۸	۲۶/۲	۵۳/۷	تأثیر بازارچه بر افزایش قدرت خرید روستاییان
۱	۱/۰۸	۲/۵۷	۶/۲	۱۰/۲	۳۵/۸	۳۰/۶	۱۷/۳	تأثیر بازارچه بر بهبود وضعیت حمل و نقل در روستا
۱۸	۱/۱۷	۱/۹۴	۴	۹/۳	۱۴/۵	۲۱/۶	۵۰/۶	تأثیر بازارچه بر افزایش میزان سپرده‌های بانکی
۲۱	۰/۹۲	۱/۶۳	۰/۶	۴/۳	۱۴/۲	۱۹/۸	۶۱/۱	تأثیر بازارچه بر ایجاد بنگاه‌های مبادلاتی در روستا
۲۰	۱/۰۸	۱/۶۵	۲/۲	۸	۹/۹	۱۳/۳	۶۶/۷	تأثیر بازارچه بر گسترش فعالیت‌های مهمانسرای روستا
۲۳	۰/۷۸	۱/۵۰	۰	۰/۹	۱۵/۱	۱۷/۳	۶۶/۷	تأثیر بازارچه بر بهبود وضعیت اشتغال زنان در روستا
۱۳	۱/۱۸	۲/۰۲	۵/۲	۸	۱۶/۴	۲۵	۴۵/۴	تأثیر بازارچه بر افزایش قیمت زمین و مسکن در روستا
۶	۱/۱۴	۲/۱۸	۴/۳	۹/۹	۲۱/۳	۲۹	۳۵/۵	تأثیر بازارچه بر افزایش مشاغل خدماتی در روستا

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴.

با استفاده از مدل تاکسونومی به رتبه‌بندی توسعه روستاهای مورد نظر اقدام شده است که نتایج آن در جدول ۸ به نمایش گذاشته شده است.

جدول شماره (۸): نمره توسعه اقتصادی روستاهای مورد مطالعه

رتبه	نام روستا	میانگین	انحراف از معیار	رتبه	نام روستا	میانگین	انحراف از معیار
۱	میلک	۳/۲۰	۰/۱۴	۱۰	پکک	۲/۴۸	۰/۹۲
۲	ده شاجان	۲/۴۳	۰/۲۴	۱۱	حسین اربابی	۱/۶۸	۰/۸۳
۳	سنجرانی	۲/۸۳	۰/۱۸	۱۲	شیر محمد گرگیچ	۱/۵۰	۰/۵۱
۴	ده پهلوان	۲/۷۲	۰/۲۳	۱۳	حاج ملنگ خروط	۱/۱۵	۰/۲۹
۵	ده حاج حسین	۲/۴۱	۰/۱۶	۱۴	جهان آباد سفلی	۱/۲۳	۰/۲۸
۶	میرجعفرخان	۲/۱۳	۰/۹۶	۱۵	ساسولی	۱/۳۳	۰/۱۱
۷	دوکلہ	۱/۹۹	۰/۵۰	۱۶	عبدالرحمن صفرزهی	۱/۴۹	۰/۱۲
۸	شهرکی	۲/۴۴	۰/۸۳	۱۷	عزیز بامدی	۱/۲۲	۰/۰۹
۹	سیدخان خروط	۲/۵۵	۰/۷۶	۱۸	حاجی نبی	۱/۳۱	۰/۱۴
میانگین کلی: ۲/۰۰				انحراف معیار کلی: ۰/۴۰			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴.

پس از تعیین نمره توسعه روستاهای مورد مطالعه با استفاده از فرمول زیر به سطح بندی روستاها از لحاظ توسعه اقتصادی اقدام شد (eghbali, 2007: 126).

$$d = d \pm 1sd$$

$$d = 2 - 1 \times (0/40) = 1/60$$

$$d = 2 + 1 \times (0/40) = 2/40$$

بدین ترتیب روستاهایی که نمره توسعه آنها کمتر از ۱/۶۰ بوده است، در گروه روستاهای کمتر توسعه یافته قرار گرفته و روستاهایی که نمره توسعه آنها بین ۱/۶۰ و ۲/۴۰ بوده، روستاهای در حال توسعه نام گرفته‌اند و روستاهایی که نمره توسعه بالاتر از ۲/۴۰ را به خود اختصاص داده‌اند، در گروه روستاهای توسعه یافته قرار گرفته است. نتایج حاصل از سطح بندی توسعه اقتصادی روستاها نشان می‌دهد که از بین ۱۸ روستای مورد مطالعه، هفت روستا در گروه اول قرار دارد و از سطح توسعه پایینی برخوردار هستند. تعداد ۳ روستا در گروه دوم و از سطح توسعه متوسطی برخوردار بوده و ۸ روستا در گروه سوم و از سطح توسعه اقتصادی بالایی برخوردار هستند (جدول ۹).

جدول شماره (۹): سطح‌بندی روستاهای نمونه بر اساس سطح توسعه یافتگی اقتصادی

تعداد	نام روستا	سطوح
۷	شیر محمد گرگیج، حاج ملنگ خروط، ساسولی، جهان آباد سفلی، عبدالرحمن صفرزهی، عزیز بامدی، حاجی نبی	کمتر توسعه یافته
۳	حسین اربابی، دو کله، میرجعفرخان	در حال توسعه
۸	میلک، ده شاجان، سنجرانی، ده پهلوان، ده حاج حسین، پکک، ده شهرکی، سیدخان خروط	توسعه یافته

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴.

نتیجه نهایی آزمون ضریب همبستگی کندال مبین این واقعیت است که بین سطح توسعه اقتصادی روستاها و فاصله آن‌ها تا بازارچه میلک با توجه به مقدار ضریب همبستگی کندال ($-0/768$) و سطح خطای کمتر از $0/01$ درصد، رابطه معکوس و معناداری وجود دارد. به عبارتی با افزایش فاصله روستاها از بازارچه، به مراتب تأثیرپذیری اقتصادی روستاها از بازارچه کمتر می‌شود (جدول ۱۰).

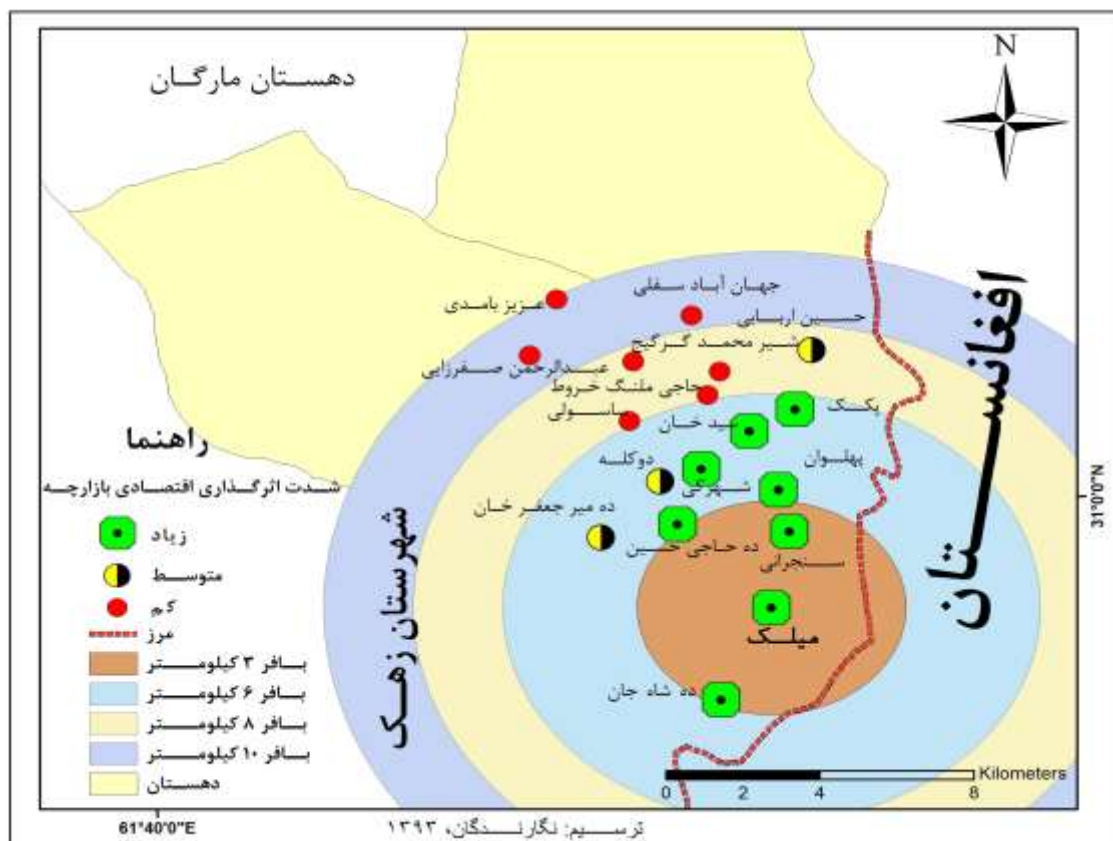
جدول شماره (۱۰): نتیجه نهایی آزمون همبستگی تأثیر بعد اقتصادی بازارچه میلک بر روستاهای مرتبط با آن

Kendalls tau-b		میزان تأثیرات مثبت بازارچه در بعد اقتصادی	طبقات فاصله روستاها از بازارچه
میزان تأثیرات مثبت بازارچه در بعد اقتصادی	Correlation coefficient	۱/۰۰۰	$-0/768$
	Sig. (2-tailed)	۰	۰/۰۰۰
	N	۱۸	۱۸
طبقات فاصله روستاها از بازارچه	Correlation coefficient	$-0/768$	۱/۰۰۰
	Sig. (2-tailed)	۰/۰۰۰	۰
	N	۱۸	۱۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴.

برای نمایش واضح‌تر یافته‌های حاصل از آزمون مورد نظر (آزمون آماری کندال)، با استفاده از GIS به ترسیم نقشه تحلیل شعاع اثرگذاری بازارچه مرزی میلک بر سطح توسعه اقتصادی روستاهای مورد مطالعه اقدام گردید. تحلیل طبقاتی شعاع اثرگذاری بازارچه مرزی میلک گویای این است اکثر روستاهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در طبقات اول ($0-3$ کیلومتر) و دوم ($3-6$ کیلومتر) قرار دارد و تقریباً تمامی روستاهای توسعه‌نیافته در طبقات سوم ($6-8$ کیلومتر) و چهارم ($8-10$ کیلومتر) جای گرفته‌اند. در واقع می‌توان تحلیل جغرافیایی شعاع اثرگذاری بازارچه مرزی میلک را این‌گونه استنباط نمود که بیشترین شعاع اثرگذاری بازارچه بر سطح توسعه اقتصادی مناطق روستایی تا بُرد شش کیلومتر است و به

میزان فاصله گرفتن از بازارچه، قدرت اثرگذاری آن کم و در نهایت تا شعاع بیش از ۱۰ کیلومتر اثرگذاری اقتصادی آن ناپدید می‌شود (شکل ۴).

شکل شماره (۴): شعاع تأثیرگذاری بازارچه مرزی میلک بر سطح توسعه اقتصادی مناطق روستایی

۵) نتیجه‌گیری

از دلایل مهم ایجاد بازارچه‌های مرزی، بهبود روابط بین کشورهای همسایه، گسترش فعالیت‌های اقتصادی مناطق مرزی، در نهایت برطرف کردن نابرابری‌های منطقه‌ای ما بین مرکز - پیرامون و بهبود وضع زندگی مرزنشینان است. از این رو، در این پژوهش با استفاده از مؤلفه‌های مرتبط با مکان تجاری (کالا، سرمایه و انسان)، به بررسی شعاع و میزان اثرگذاری بازارچه مرزی میلک بر توسعه اقتصادی روستاهای سیستان اقدام شده است.

نتایج حاصل از ارزیابی جریان‌های کالایی بازارچه میلک نشان دهنده‌ی شعاع اثرگذاری در سطح ملی و فراملی ملی است، به‌طوری‌که کالاهای وارد شده از کشورهای همجوار (فراملی) وارد بازارچه‌ها و گمرک‌های مرزی ایران و به بازارچه میلک منتقل می‌گردد. همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد که بازارچه میلک از لحاظ جذب سرمایه و تجاری حالتی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دارد، به‌طوری‌که ۳۰٪ کل تجاری این بازارچه از مکان‌هایی با بُرد ۲۶۱ کیلومتر (زاهدان) و ۹۷۵ (چابهار) بوده و سایر تجاری با بُرد ۴۰ کیلومتر از

منطقه سیستان بوده است. در زمینه جذب نیروی انسانی (کارگر)، تعداد ۰/۷۶ درصد افراد مرتبط با بازارچه مرزی میلک از شعاع ۰ تا ۶ کیلومتر می‌باشند. مابقی افراد مرتبط با بازارچه با عدد ۰/۲۴ از مکان‌های با شعاع ۶ تا ۱۰ کیلومتری بازارچه بوده است.

نتایج حاصل از سطح‌بندی توسعه اقتصادی روستاها نشان می‌دهد که از بین ۱۸ روستای مورد مطالعه، هفت روستا از سطح توسعه پایینی برخوردار هستند. تعداد ۱۱ روستا از سطح توسعه اقتصادی متوسط بالایی برخوردار بوده است. در واقع توان این گونه ارزیابی نمود که بازارچه مرزی میلک توانسته بر توسعه اقتصادی روستاهای اطراف خود تأثیر مثبتی داشته باشد. برای توجیه این امر می‌توان به نتایج پژوهش قادری حاجت و همکاران (۱۳۸۹) و محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۱) اشاره نمود که نشان داده است بازارچه‌های مرزی تا حدود زیادی در توسعه نواحی پیرامون خود تأثیر مثبت داشته و باعث افزایش اشتغال و درآمد روستاییان ساکن در مناطق مرزی شده است.

تحلیل جغرافیایی شعاع اثرگذاری اقتصادی بازارچه میلک گویای این است که بازارچه دارای بُرد محدودی در زمینه اثرگذاری اقتصادی است به طوری که به میزان فاصله گرفتن روستاها از بازارچه، قدرت اثرگذاری آن کم و در نهایت تا شعاع بیش از ۱۰ کیلومتر اثرگذاری اقتصادی آن ناپدید می‌شود. با این وجود، بازارچه مرزی میلک دارای ضعف‌هایی است که می‌توان برطرف کردن آن‌ها به بهبود اوضاع اقتصادی منطقه کمک نمود. از این رو، برای رفع مشکلات پیشنهاداتی زیر ارائه می‌گردد:

- ایجاد سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی گسترش تجهیزات بازارچه جهت گسترش کارکردهای آن در منطقه؛
- گسترش معافیت‌های مالیاتی جهت جذب سرمایه‌گذاران محلی و منطقه‌ای؛
- ارائه تسهیلات به روستاییان ساکن در مناطق مرزی جهت گسترش فعالیت اقتصادی در منطقه؛
- ایجاد مراکز رفاهی - خدماتی از جمله؛ مراکز اقامتی، جایگاه سوخت؛ و
- اتمام طرح احداث جاده ترانزیتی چابهار- میلک جهت گسترش روابط تجاری.

۶ منابع

- ابراهیم‌زاده عیسی، موسوی میرنجف و شمس‌الله کاظمی‌زاد، (۱۳۹۱)، تحلیل فضایی نابرابری‌های منطقه‌ای میان مناطق مرزی و مرکزی ایران، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۲۵، صص ۲۳۵-۲۱۴.
- اجزاء شکوهی محمد، مجتبی صادقی و روح الله اسدی، (۱۳۸۹)، توسعه منطقه‌ای در استان سیستان و بلوچستان با استفاده از مدل بازار کار، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیادانان جهان اسلام، زاهدان، صص ۱-۱۸.
- افتخاری عبدالرضا رکن‌الدین، محمد حسین پاپلی یزدی و عرفان عبدی، (۱۳۸۷)، ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی؛ مطالعه موردی، بازارچه مرزی شیخ صالح شهرستان ثلاث باباجانی، استان کرمانشاه، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۲، صص ۱۰۹-۸۲.

- افراخته حسن و محمد حجی پور، (۱۳۹۲)، پایش سکونتگاه‌های مرزی در راستای شناخت کانون‌های تهدید امنیت، روستاهای استان خراسان جنوبی، فصلنامه دانش انتظامی خراسان جنوبی، شماره ۱، صص ۳۷-۵۲.
- حقیقی محمد، (۱۳۸۸)، بازرگانی بین‌الملل، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- زرقانی سیدحامد، صباح مهدی‌زاد و هادی اعظمی، (۱۳۹۱)، تحلیل بازتاب‌های سیاسی - فضایی بازارچه‌های مرزی (نمونه موردی بازارچه مرزی باشماق)، فصلنامه مدرس علوم انسانی، شماره ۱، صص ۱-۲۳.
- سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، (۱۳۹۴)، خلاصه گزارش کالاهای عبوری از کشور، دفتر فناوری و اطلاعات، وزارت راه و شهرسازی کشور.
- سعیدی علی‌اصغر، خالد اسمعیل‌زاده و جمال عبدالله‌پور، (۱۳۸۸)، بررسی جامعه شناختی اقتصادی بازارچه‌های مشترک مرزی (مطالعه موردی بازارچه مرزی سردشت و پیرانشهر)، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۵، صص ۹۳-۱۳۳.
- شایان حمید، (۱۳۸۳)، تنگناهای توسعه در استان‌های مرزی، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۱، صص ۷۱-۸۰.
- صادقی موسی و حسین ربیعی، (۱۳۹۴)، تحلیل مکانیابی استقرار بهینه بازارچه مرزی در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان گنبد کاووس، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی خوارزمی، شماره ۱۱، صص ۵۷-۷۳.
- طیب‌نیا سیدهادی و سوران منوچهری، (۱۳۹۵)، نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی مورد: روستاهای بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی خوارزمی، شماره ۱۵، صص ۱۴۷-۱۷۲.
- عاشری امامعلی، سمیه نورمحمدی، رضا قادری و علیرضا رستمی، (۱۳۹۱)، ارزیابی اثرات اقتصادی-اجتماعی وامنیتهی احداث بازارچه‌های مرزی و نقش آن در توسعه مناطق مرزی؛ نمونه موردی، بازارچه‌ی مرزی جوانرود (شیخ صالح)، دومین همایش ملی راهکارهای توسعه اقتصادی با محوریت برنامه‌ریزی منطقه‌ای، صص ۲۲-۱.
- عزتی نصرت‌الله، اسفندیار حیدری‌پور و ناصر اقبالی، (۱۳۹۰)، نقش و جایگاه آمایش مرزی در نظام برنامه‌ریزی (مطالعه موردی مناطق مرزی ایران)، فصلنامه علمی پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، شماره ۴، صص ۱۷۹-۱۹۷.
- عندلیب علیرضا، (۱۳۸۰)، نظریه‌های پایه و اصول آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران، انتشارات دوره عالی جنگ، تهران.
- فخر فاطمی علی اکبر، (۱۳۸۳)، نقش بازارچه‌های مرزی در تثبیت و توسعه روستایی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- قادری حاجت مصطفی، عرفان عبدی و زهرا جلیلی‌پروانه و ناصر باقری‌سرنجیانه، (۱۳۸۹)، تبیین نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت و توسعه پایدار نواحی پیرامون؛ مطالعه موردی، بازارچه‌های مرزی استان خراسان جنوبی، فصلنامه جغرافیای سیاسی و ژئوپلتیک، شماره ۳، صص ۱۲۱-۱۵۱.
- کاشفی حسین، (۱۳۸۳)، بررسی راه‌های توسعه بازارچه‌های مرزی استان کردستان و نقش آن‌ها در اقتصاد استان، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران.

- محمدی حمیدرضا و علی اکبر فخر فاطمی، (۱۳۸۴)، نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه فضایی مناطق مرزی نمونه موردی، باجگیران، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۱، صص ۶۷-۵۵.
- محمدی یگانه بهروز و عصمت مهدی‌زاد و عفت مهدی‌زاد و مهدی چراغی، (۱۳۹۱)، ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه مرزی مهران بر توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان محسن آباد، نشریه تحقیقات کارپردی علوم جغرافیای، شماره ۲۵، صص ۹۶-۷۹.
- موسوی میرنجف، (۱۳۹۲)، ارزیابی نقش بازارچه‌های مشترک مرزی در توسعه و رفاه مناطق مرزنشین، مورد، بازارچه‌ی مرزی تمرچین پیرانشهر، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۳۳، صص ۷۰-۵۵.
- C. L. Nellor, D, (2008), **The Rise of Africa's "Frontier" Markets**, A number of sub-Saharan countries are beginning to attract investors to their financial markets Downtown high rises in Dar as Salaam, Tanzania. Finance & Development September 2008. pp. 30-33.
- Eghbali, A, (2007), **The Ranking Iran's Banks by Taxonomy Numerical Analysis**, Journal of International Research Publication, 2, pp. 126-138.
- FTSE, (2013), **Frontier Markets' Accessing the next frontier**, FTCE PAPER, pp. 1-21.
- Okubo, T, (2003), **the borer effect in the Japanese market' A Gravity Model Analysis**, Journal of Japanese international Economies, vol. 18, PP, 1-11.
- Pena, S, (2005), **Recent development in urban marginality along Mexico's nor then border**, Journal of habitat International, vol. 29, pp. 285-301.
- Roberts, K, (2012), **the frontier markets of Asia-Pacific**, Russell Investments // Frontier Markets Expedition' Tour 1, pp. 1-7.
- Santoro, j, (2014), **Emerging and Frontier Markets Assessing Risk and Opportunity**, A Corporate Occupier & Investor Services Publication, new York- Word HQ 1290 Avenue of the Americas, United States, pp. 1-53.